

METODERAPPORT SKUP 2020

Av: Terje Carlsen

Hvem var skyldige for den store Bybrannen i Levanger i 1897

I 122 år har det vært en holdt for en sannhet at to 6 år gamle gutter hadde tent på og brent ned Levanger by. Lokale historikere målbar denne fortellingen generasjon etter generasjon. I Årbok for Levanger historielag for 2017 slår lokalhistoriker og kulturprisvinner Per Anker-Johansen enda en gang fast at historien «forteller at i mange år ble kjøpmann Berg beskyldt for forsikringssvindel helt til guttene i voksen alder innrømmet sin skyld» (2017: 127). Artikkelen fikk stor oppmerksomhet i lokalavisene, Innherred og Trønder-Avisa, som selv har målbåret dette synet i generasjoner. 25. februar 2014 omtaler Trønderavisa bybrannene i Levanger med en stor reportasje i bilaget om Marsimartnan det året. Teksten er nær identisk i form og innhold med en reportasje som står i avisa 28.november 1960. De to tekstene i Trønderavisa er skrevet med drøye femti års mellomrom, men ikke av samme journalist. Men det journalist NN skriver om bybrannene i Levanger i avisa 20. januar 2014 er altså nærmest en blåkopi av det journalist NB skriver i avisa 28.november 1960, uten at journalisten opplyser om kilde. To brave menn fra det lokalhistoriske miljø står likevel som garantister for historiens substans. Journalist NN har, så langt jeg kan få med meg, ikke gjort noe selvstendig kildekritisk arbeid med materialet. Det har knappest journalist NB heller gjort da han skrev om bybrannene i Levanger i avisa i november 1960. Det skrives at de to guttene som skal ha tent på brannen er seks år. Det er i så fall bare en av dem, sønnen til telegrafbestyreren, heretter gutt A i min tekst, er fem år om en kontrollerer med kirkeboken i Levanger. Gutt B oppgis å være fire år på rettsmøtet på Nordre Halsan, et annet sted fem, men ved gjennomgang av fortegnelsen over fødte i Bodø Prestegjeld, ser det ut til at han kan være seks år. En betinger da at kirkeboken i Bodø er utfylt i sanntid, Bodø ble bombet i 1940 og noe skriftlig materiale for kontroll kan ha gått tapt. At sorenskriveren på rettsmøtet på Nordre Halsan den 23 juni i 1897 ikke har anstrengt seg for å rydde en så vesentlig uklarhet ut av verden, viser hvilket hastverk påtalemyndigheten har hatt i å få saken ut av verden.

Metode

Arbeidet besto i kritisk lesning av sorenskriverens dokumenter fra rettsmøtet på Nordre Halsan 23. juni 1897, samt diverse samtidige og senere avisreportasjer og bygdebøker. I tillegg tok jeg en fordypning i kognitiv psykologi ved NTNU høsten 2019 for å få et bredere perspektiv på tema som tenkning, sansning og hukommelse. I arbeidet har jeg derfor lest en rekke vitenskapelige artikler. Blant annet om at hukommelsestester som The Deese-Roediger-McDermott (DRM) Task: A Simple Cognitive Paradigm to Investigate False Memories in the Laboratory. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/28190038> viser at folk som får opplest en tall eller bokstavrekke for seg, etter en tid, når de blir presentert for en ny tallrekke med en del kritiske tall og spørres om gjengi den opprinnelige ord eller tallrekken, også husker tall og ord som ikke var med. En minneforfalskning som fikk rettslige konsekvenser og som har fått mye oppmerksomhet internasjonalt, er Jennifer Thompson-saken. Thompson ble som ung collegestudent voldtatt på sin hybel. Hun bestemte seg for å konsentrere seg om hvordan gjerningsmannen så ut, hvordan han snakket og beveget seg, og andre karakteriska. Hun anmeldte voldtekten og under den senere fotokonfrontasjonen plukket hun ut Ronald Cotton, en farget mann som hittil bare hadde vært involvert i bagatellmessige lovbrudd. I retten var Jennifer Thomson på at det var snakk om rett mann. Hennes «sikre observasjoner» førte til at Cotton ble dømt til livsvarig fengsel. Flere år etter

tilsto en annen mann, Bobby Poole. Voldtekten. Saken ble gjenopptatt. Men Jennifer Thompson utelukket i rettsaken at det kunne være snakk om Bobby Poole, og at hun aldri hadde sett ham. Heldigvis for Cotton var DNA fra ugjerningen bevart, og Richard Cotton kunne gå ut av fengslet som en fri mann (Svein Magnussen 2017). Bekreftelsesfeller er vanlig i tradisjonelle politi og rettsavhør. (Lai 1999 s. 58, gjengitt i Ph.d. avhandling levert Det juridiske fakultet, UiO 2009, Asbjørn Rachlew). Bekreftelsesafellene er mer vanlige hos barn og mentalt ustabile personer "(..)In any discussion of dispositional risk factors for false confession, the two most commonly cited concerns are a suspect's age (i.e., juvenile status) and mental impairment (i.e., mental illness, mental retardation). These common citations are because of the staggering overrepresentation of these groups in the population of proven false confessions.(...)" <https://link.springer.com/article/10.1007/s10979-009-9188-6> . Jeg har likens gått igjennom forsikringspapirene til borgere i Levanger og historiske bøker Det er ikke altfor vanskelig å tråkle seg tilbake til kildens utspring, som formodentlig er Arne Vestrums skriftstykke til byjubileet i 1936 (Hauge m.fl. 21-23). Skjønt, historien blir ikke sannere av det, Arne Vestrum oppgir heller ingen kilder. Dernest er ikke Arne Vestrum så mye til kilde at Sorenskriveren finner verdt å innkalle ham på rettsmøtet på Nordre Halsan 23. juni 1897. Arne Vestrums skriv synes også å være grunnlaget for lokalmediene og lokalhistorikeres skrifter i ettertid, uten at noen av dem synes å ha gått til kilden, altså rettsdokumentene fra Nordre Halsan 23. juni 1897. Dessverre er politiets etterforskningsdokumenter borte. Det skyldes at Steinkjer by ble bombet i 1940. Forsikringsdokumentene fra rettsmøtet Nordre Halsan 23. juni 1897, kan antyde at det at to «seks år» gamle gutter» fikk skylden for Bybrannen kom beleilig for enkelte.

Kilder

Statsarkivet i Trondheim, rettsdokumenter. Kirkebøker Bodø og Levanger, Norges Brannkasses branttakstprotokoller i Norges Brannkasses arkiv(Følling, I. Ravlo A. Iversen, G . 1886 – 1897, Samtaler med politimann, PhD Asbjørn Rachlew, årbøker for Levanger historielag, klipparkiv Levanger-Avisa, Innherred, Trønder-Avisa, Adresseavisen, Nidaros, Aftenposten, psykologisk faglitteratur, samt at jeg tok et kurs i kognitiv psykologi ved NTNU, jubileumsskrift for Levanger by av 1936. Grunnbok hos Kartverket og diverse nettkilder.

Kolder:

Etiske vurderinger

Jeg har ikke navngitt de to guttene som ble utpekt som skyldige for Bybrannen i 1897 i reportasjer i avisa Innherred, avisa Friheten eller i Årbok for Nord Trøndelag historielag som kom ut i november 2019. Selv om folkemunne kjenner navnene på de to guttene, gjør jeg det ikke utfra den kunnskapen jeg i dag har om den menneskelige hukommelse. Dernest har guttene etterkommere i Levanger. Jeg har snakket med barnebarn av en av de to guttene, som fremdeles bor i Levanger. For ham var det inn til undertegnede fikk publisert sine artikler ukjent at farfaren kan ha vært uskyldig i den store Bybrannen 26. mai 1897.

Publisering:

Det har vært en del utfordringer med å få publisert tekstene i lokalmedia. Trønder-Avisa svarte ikke opp mitt tilbud om en artikkelen. Det skyldes formodentlig at jeg har slår fast deres reportasje om Bybrannen har bestått i å skrive av en annen reportasje, uten å gjøre noe selvstendig kildekritisk arbeid. Som alt fortalt: 25. februar 2014 omtaler f. eks Trønderavisa bybrannene i Levanger med en stor reportasje i bilaget om Marsimartnan det året. Teksten er som tidligere nevnt nær identisk i form og innhold med en reportasje som står i avisa 28.november 1960. De to tekstene i Trønderavisa er skrevet med drøye femti års mellomrom, men ikke av samme journalist. To brave menn fra det

lokalhistoriske miljø i Levanger står likevel som garantister for historiens substans. Jeg fikk likevel trykket en artikkel om Bybrannen i avisa Innherred, den nesteartikkelen var å svare opp et angrep fra kulturprisvinner Per Anker Johansen. <https://www.innherred.no/debatt/2019/05/03/Mitt-siste-svar-Justismordet-er-prosessuelt-Per-Anker-Johansen-18929969.ece> Det er likens publisert to artikler i avisa Friheten. Men gjennombruddet for en ny gjennomgang av Bybrannen i Levanger kom kanskje med publiseringen i Årbok for Nord Trøndelag historielag i november 2019. Jeg vet ikke. Det blir kanskje som med falske minner, man beholder dem så lenge de passer med ens egne holdninger og verdier.